

УДК 32.019

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.30.31>

НАРАТИВИ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ В УКРАЇНІ

Христина Юськів

*Національний університет «Львівська політехніка»,
Інститут прикладної математики та фундаментальних наук,
кафедра міжнародної інформації
вул. Степана Бандери, 12, 79013, м. Львів, Україна*

Російська інформаційна війна проти України багатогранна і може трактуватися по-різному. Російська інформаційна діяльність схильна бути ситуаційною та гнучкою; кожному наративу надається індивідуальний штрих, з огляду на всі його особливості. Немає послідовної моделі, яка може використовуватись для інтерпретації сучасних наративів російських інформаційної війни проти України. Замість того, щоб стримувати інформацію, Російська Федерація часто «затоплює» ЗМІ інформацією, надаючи переважну кількість інформації про одну подію, яка вміло поєднана з дезінформацією. Ці ЗМІ-кампанії стимулюють сильні емоції, пропагують культуру страху та творять паніку. Кожна публікація має специфічний публіцистичний стиль. Деякі публікації дотримуються стриманих поглядів і уникають емоцій. Інші розпалюють ненависть до української нації та описують українців як маріонеток Заходу, зрадників, злочинців, фашистів та екстремістів, а сепаратистів як «справжніх патріотів», маніпулюють громадською думкою і політичною орієнтацією населення держави. Завданням сучасної російської пропаганди проти України є дискредитація влади України, її політики, економіки, культури.

Ця стаття вивчає наративи та методи російської пропаганди в Україні. Зокрема, зазначається, що ключовими наративами російської пропаганди є наративи про те, що Україна є державою, що не відбулася, Україні потрібна зміна режиму і незабаром відбудеться «третій Майдан», Україна відроджує фашистські чи нацистські практики та є русофобською, армія України – це купа злочинців, а солдати НАТО воюють на стороні української держави, Російська Федерація не має нічого спільного з «українським конфліктом», а Захід намагається знищити Україну. Російські ЗМІ поширюють напрацьовані пропагандистські меседжі Кремля, подаючи їх так, щоб вони узгоджувалися одне з одним. Серед методів російської пропаганди – зосередження на емоціях, побудова ворога, необ'єктивний підхід до інформації, винахід теорій, які «пояснюють» цю подію без справжньої емпіричної основи, «whataboutism» (підходи та аргументи Заходу використовуються проти нього ж) тощо.

Ключові слова: пропаганда, наративи, Україна, Росія, інформаційна війна, ЗМІ, наративи російської пропаганди.

Постановка проблеми. Впродовж десятиліть Україна опинилася на передовій протидії російській інформаційній війні. Анексія території АР Крим, розгортання збройного конфлікту на території Донецької та Луганської областей, пряма агресія проти України ведеться паралельно з активною інформаційною війною, що безперешкодно, масштабно і за короткий період часу поширює дезінформацію. Проти України ведеться повноцінна війна: «гібридна» за формою, «асиметрична» за змістом. Фейки й перекручування інформації про Україну, створені Кремлем, вражають своєю абсурдністю та емоційністю. Україна – не перша країна, що зіштовхнулася з кремлівською дезінформацією, але тут інформаційні атаки відбуваються на фоні прямої військової агресії. Це загострило необхідність ретельно дослідити проблему та виробити стратегію адекватної відповіді.

Аналіз останніх публікацій. З огляду на те, що питання зовнішнього інформаційного впливу та пропагандистської діяльності доводить свою актуальність та необхідність першочергово його вирішити, в процесі підготовки цієї статті були використані напрацювання вітчизняних науковців, що досліджують цей напрям: Д. Дубова, М. Ожевана, С. Пархоменка, Ю. Федорова, О. Ярошука, В. Цимбалюка та ін.

Мета та завдання статті – вивчити ключові наративи та методи російської пропаганди в Україні.

Виклад основного матеріалу. У гібридній війні ЗМІ стають реальною зброєю. Прочення ідеології «русского мира» сприяло інформаційній агресії РФ. Тому такий вплив був найбільш дієвим там, де українська ідентичність була найменш представленою, – у Криму та на сході України. У гібридній війні інформаційна безпека виступає одним із пріоритетів у справі захисту державного суверенітету і незалежності України, національних інтересів, консолідації суспільства та відновлення територіальної цілісності [1, с. 148–149].

У досягненні своїх політичних і військових цілей Росія виявила навичку використання асиметричної та інформаційної діяльності (обман, інформаційно-психологічні операції, соціальні медіа, пропаганда на базі супутникового телебачення та старі методи радянського типу) [2].

Загалом пропаганду можна окреслити як зумисне фальшиве поширення викривленої інформації та фактів для впливу на масову аудиторію, її емоційний та психологічний стан, зміну суспільної думки в інтересах пропагандиста [3].

Стосовно України та російської пропаганди варто зауважити, що тут йдеться не лише про пропаганду, а й таке явище, як «війна смислів/сенсів». Задля поширення таких смислів використовується великий спектр можливих інформаційних комунікацій, зокрема, одним із головних елементів є симулякри, тобто копія того, чого насправді не існує. До симулякрів можна зарахувати такі: «фашисти в Києві», «звірства каральних батальйонів», «розіп'яті хлопчики», використання Україною заборонених озброєнь. Ключовим завданням використання симулякрів є заміна об'єктивних уявлень цільової аудиторії про характер конфлікту тими ідеями, що потрібні агресору [4].

Варто зауважити, що метою російської пропаганди швидше є підірвати підтримку в суспільстві європейських цінностей та наративів, водночас не пропонуючи власний [7, с. 125–126]. До того ж зусилля російської пропаганди є добре узгодженими, спрямованими, мають щедру фінансування, проте поки майже не зустрічають ефективного опору.

Політичний аналітик П. Бурковський (Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва) зазначає, що «пропагандистські зусилля контрольованих російською владою ЗМІ (друкованих та електронних) щодо висвітлення подій в Україні впродовж 2014–2016 років були важливим інструментом легітимації та втілення російських планів із підриву єдності українського суспільства та знищення української держави» [5].

ЗМІ РФ підтримують правлячу еліту та її цілі. Такими цілями, зокрема, є посилення розколу в українському суспільстві, серед країн ЄС, обґрунтувати анексію АР Крим, заперечення причетності до війни на сході України та ін. Російська Федерація створювала різноманітні наративи проти країни та Заходу залежно від подій в Україні та світі [6].

РФ прагне повернути втрачені зони впливу, здійснюючи гібридний удар проти західної цивілізації. Український дослідник І. Тодоров слушно зауважує, що, проаналізувавши офіційні документи Росії (Воєнну доктрину, Доктрину інформаційної безпеки та Концепцію зовнішньої політики), можна стверджувати: для РФ сучасний світ є світом протистояння, методи якого поширюються на різні сфери, в тому числі і інформаційну політику. Дослідник наголошує на тривалому, спланованому, складному й послідовному характері інформаційно-психологічних операцій Росії [7].

Початковим етапом інформаційної війни є активне розроблення комплексів та методів впливу на людську свідомість. Наступний етап – поширення стереотипів, які є особливо ефективними, коли їх поширюють разом із порівнянням, тобто йдеться про те, що порівнюють якісь факти у часовому вимірі [8]. Одноманітність повідомлень та одночасне їх повторення/поширення різними можливими каналами можуть свідчити про пропагандистський характер роботи російських ЗМІ [5].

Російська пропаганда створювала, залежно від розвитку подій, різні наративи проти України та Заходу та використовувала при цьому різноманітні методи. Наведемо кілька найголовніших, на нашу думку, антиукраїнських наративів російської пропаганди.

«Україна – держава, що не відбулася»

Питання соціального та територіального розпаду України, залежності від інших держав з'явилися задовго до Євромайдану. Наратив про Україну як “failed state”, як про державу, що неспроможна зберегти своє існування як незалежної та життєздатної політичної та економічної одиниці, досі залишається тенденцією. Після анексії Криму, початку війни на сході України ЗМІ РФ не залишили наратив про те, що Україна розпадається через «цивілізаційні» розбіжності. Поширювалися ідеї про створення «Бесарабської республіки Буджак» в Одеській області або отримання Закарпатською та Чернівецькою областями автономії. Такі повідомлення поширювались завдяки діяльності сепаратистських організацій в Україні, координатором яких, згідно з даними СБУ, є РФ [9].

«Українці потребують нового уряду»

Однією з головних цілей російських ЗМІ був уряд України після Євромайдану. У 2014 р. у ЗМІ РФ часто і систематично використовували поняття «хунта», що супроводжувалося повідомленнями про неконституційний переворот внаслідок Євромайдану за фінансової підтримки США. Проте згодом російські телеканали змінили риторичку [10] на «київський режим» або «київська влада» [6], часто тиражуються повідомлення прихильників «фашистської ідеології». Росія ототожнюється із законністю і розвитком, сили протесту – хаосом, залежністю від ЄС та США [5].

«Україна – країна хаосу та радикалів»

За словами пропагандистів РФ, із початку подій Євромайдану в Україні процвітає радикалізм. Як вважають російські ЗМІ, будь-який інцидент між владою та членами радикальних організацій здатен спричинити нову революцію, тому практично всі такі інциденти потрапляють в основні новини. Наприклад, російські канали говорили більше про збройний інцидент у Мукачевому між Правим сектором та депутатом М. Ланьо у липні 2015 р., ніж про «ДНР/ЛНР». У той же час з'явилися публікації про сепаратизм русинів та угорців і про те, що Україна не отримає безвізовий режим ЄС після таких подій [11].

«Українські військовослужбовці – злочинці»

Окрім нескінченних історій про злочини української влади, українська армія залишається чи не головним антигероєм пропаганди РФ. Пропагандисти «згадали» про «київських карателів» (саме так називали членів Національної гвардії, регулярних військових частин та добровольчих батальйонів).

Найбільша кількість історій про «жорстокість» української армії була в російських ЗМІ у 2014–2015 рр.

«НАТО бореться в Україні»

На початку 2015 р. Росія заявила про легіон НАТО в Україні, говорячи про українську армію. З того часу пропагандистські ЗМІ підтримували наратив, що українській армії допомагають іноземці із країн НАТО.

Наприклад, американська зброя та тіла у військовій формі НАТО були знайдені під завалами зруйнованого аеропорту в Донецьку, обстріли Слов'янська здійснювали відповідно до «американської тактики», американці навчають українських військових, як використовувати протитанкову зброю Javelin. Усі ці історії зазвичай ґрунтувалися на свідченнях однієї людини або ж спиралися на фальшиві докази, відео чи фотографії.

«Русофобська Україна»

ЗМІ РФ постійно повторюють ідею про русофобію серед українців та західних політиків. Причому зняття символіки СРСР, перейменування вулиць, підтримка української мови в теле- та радіомовленні розцінюється як русофобія [12]. Наратив про русофобську Україну був, напевно, найбільш вдалим під час спецоперації, проведеної після анексії Криму. З 2014 р. на офіційному рівні в РФ стверджується про т.зв. геноцид російськомовних громадян, насильницьку українізацію, порушення прав російськомовних в Україні.

«Антисемітська Україна»

Також пропагандистські ЗМІ поширювали ідеї про антисемітизм в Україні, тим самим штучно провокуючи міжетнічну ворожнечу. На початку 2014 р. кремлівські ЗМІ та найвище політичне керівництво активно використовували тему антисемітизму для обґрунтування необхідності «возз'єднання Криму з Росією» [13].

«Вбивство інакомислення та відсутність свободи слова в Україні»

Наступний наратив про Україну і Захід стосується відсутності в Україні свободи слова, а також переслідування інакодумства. Україна заборонила діяльність пропагандистських телеканалів ЗМІ, що трактувалося РФ як порушення Конституції та відсутність можливості на реалізацію права на альтернативний погляд, а заборона російських соцмереж подавалася як перетворення України на Північну Корею.

«Україна порушує Мінські угоди»

Основна теза цього наративу полягає в тому, що Україна саботує, зриває і не збирається виконувати Мінські домовленості. Це підтверджується повідомленнями із зони АТО про злочини української армії, цитатами керівників т.зв. «ДНР/ЛНР» про використання забороненої зброї тощо [6].

Росія позиціонується як єдиний послідовний учасник мирного процесу, вона єдина докладає зусиль, щоби переконати інших учасників «нормандського формату» зайняти незалежну від США позицію та змусити Україну дотримуватися умов миру. Зростає кількість сюжетів про європейські політичні сили, які виступають за зняття санкцій із РФ та відновлення співпраці; перебільшується негативний вплив на ЄС російських контрсанкцій. З іншого боку, особливу увагу приділяють дискредитації президента України як члена «нормандської четвірки» та учасника мирних переговорів [5].

«Узаконення «ДНР / ЛНР»

Звісно, ще одним наративом російської пропаганди є тема легітимізації невизнаних республік, водночас ставиться під сумнів легітимність української влади. Легітимізація частково здійснювалася через наголос на тому, що створення нових «держав» відбувається знизу-вгору: «народний референдум», «народний губернатор», «самооборона» тощо.

«Росія не бере участі в подіях в Україні»

Від самого початку агресії влада РФ наполегливо заперечувала свою причетність до подій на території України, зокрема і на сході. Захоплення російських військових пояснюється тим, що вони є учасниками добровільних сил. Відповідно до ЗМІ РФ, Росія є виключно миротворчою країною, а Мінські угоди, які «зупинили» обстріли Донбасу, були підписані виключно завдяки зусиллям президента РФ. А за порушення перемир'я вся від-

повідальність покладається на українських військових, добровольчих батальйонів (яких центральна влада не спроможна контролювати) або політиків, яким потрібна війна, щоб захопити владу [6].

У другу чверть 2014 р. проводиться інформаційна спецоперація над створенням окремої «новоросійської ідентичності». Такі повідомлення були спрямовані на те, щоб мобілізувати населення України проти нової української влади [5].

«Криму краще в Росії, ніж в Україні»

Для РФ Крим є символічним уособленням владної політики Москви. Тому важливим є сприйняття цього символу як успіху, а не провалу. Впродовж кількох років ЗМІ РФ працювали над цим. Наратив про Крим найбільше озвучувався на телеканалах РФ у 2014 р. З 2015 р. кількість новин про життя півострова зменшилась, що можна пояснити відсутністю покращення життя в Криму та постійними проблемами з туризмом, водою та ін.

«Україна Заходу не потрібна»

Російські ЗМІ стверджували, що безвізовий режим не принесе користі Україні, а євроінтеграційні договори подаються виключно як щось особливо негативне. Ніби Угода про асоціацію Україна-ЄС призведе до втрати Україною західноукраїнських земель на користь Польщі. Частими є повідомлення про те, що Україну буде «обмежено» за згоду Росії на співпрацю із США на Близькому Сході.

«Захід – ворог, який хоче знищити Росію»

Одним із головних наративів пропаганди в РФ є теза про США, що борються за світове лідерство, тому зусилля Росії щодо протистояння США є схвальними. ЄС, а особливо країни ЦСЄ, представлені як русофобські маріонетки США. А отже, спроби розширення НАТО чи навчання НАТО поблизу кордонів з Росією розглядаються як загроза та посягання на «сферу впливу Росії»[6].

Водночас події в Україні ідентифікують як «громадянську війну», причиною якої є втручанням Заходу в події Майдану, а «український сценарій» варто розглядати як зразок намірів Заходу стосовно Росії, який буде реалізований у разі виникнення внутрішніх проблем чи заворушень проти влади [5]. Російська пропаганда вправно маніпулює аудиторією, висвітлює події в Україні і про Україну таким чином, як це потрібно РФ [8, с. 24–25].

Висновки. З огляду на російську інформаційну кампанію в Україні, зрозуміло, що раннє виявлення та аналіз цих елементів у російських наративах, що сигналізує про потенційну агресивну поведінку, є критичним. Завданням сучасної російської пропаганди проти України є дискредитація влади України, її політики, економіки, культури.

Кінцевою метою наративів російської пропаганди є дестабілізація України в психологічному плані та просування переконання, що Україна є державою, що не відбулася. З таким песимістичним поглядом на країну Росія сподівається знищити внутрішню та міжнародну підтримку реформ, які б зробили Київ більш незалежним від Москви.

Наративи підтримуються ключовими документами російської державної політики. Це може послужити основою для розробки альтернативних наративів під час підготовки до протидії російській пропаганді в майбутньому. Кремлівська дезінформаційна кампанія, спрямована на Україну, використовує широкий спектр методів. Вона адаптує послання до різних аудиторій, на сході України чи Західній Європі.

Інформація, яка подається російськими мас-медіа про Україну, призвела до виникнення не лише цілої низки стереотипів; контент російських мас-медіа активно супроводжував підготовку і розгортання справжньої, «гарячої» війни, безпосередньо бойових дій, які призвели до численних людських жертв, руйнації перспективних галузей економіки та реальної загрози територіальній цілісності та суверенітету України. Поведінка росій-

ської пропаганди була раціональною та розрахованою. Іноді дії Росії – це відповідь на певні ситуації (наприклад, легітимація Януковича, анексія Криму), що вказує на гнучкість та відкритість до змін сценарію.

Список використаної літератури

1. Російська агресія проти України: правда і вигадки, причини і наслідки / П.П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П.П. Гай-Нижник, І.Й. Краснодемська, Ю.С. Фігурний, О.А. Чирков, Л.В. Чупрій. Київ : «МП Леся», 2018. 435 с.
2. Lange-Ionatamishvili E. Analysis of Russia's information campaign against Ukraine. URL: <https://www.stratcomcoe.org/analysis-russias-information-campaign-against-ukraine> (дата звернення: 07.07.2020).
3. Іваницька Б. Основні методи пропаганди в російському інтернет-ЗМІ pravda.ru. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Журналістські науки.* 2018. № 896. С. 54–58. URL: <http://science.lpnu.ua/uk/sjs/vsi-vypusky/zhurnalistski-nauky/osnovni-metody-propagandy-v-rosiyskomu-internet-zmi-pravdaru> (дата звернення: 01.07.2020).
4. Зозуля О. Фейк як інструмент інформаційної війни. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/feyk-yak-instrument-informaciynoi-viyni.html> (дата звернення: 10.07.2020).
5. Бурковський П. Російська пропаганда про події в Україні: тенденції 2014–2016 років. *Media Sapiens.* 2017. URL: <http://www.osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/rosiyska-propaganda-pro-podii-v-ukraini-tendentsii-20142016-rokiv/>. (дата звернення: 11.07.2020).
6. Words and Wars: Ukraine facing Kremlin propaganda. К.: КІС, 2017. 124 р. URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Words-and-Wars.-Ukraine-Facing-Kremlin-Propaganda.pdf>. (дата звернення: 13.07.2020).
7. Тодоров І.Я. Російська інвазія в Україну: пропагандистський та інформаційний виміри. Рец. на «Слова та війни: Україна в боротьбі з кремлівською пропагандою / За ред. А. Кулакова. Київ: КІС, 2017. 132 с.» *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Історія* / відп. за вип. Н.П. Керецман. 2018. № 1 (38). С. 125–126
8. Семен Н.Ф. Російські інтернет-ресурси як чинник інформаційної війни проти України : дис. ... канд. наук із соц. комун. : 27.00.01 / Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2018. 260 с.
9. Українська контррозвідка ефективно протидіє диверсантам та агентам російських спецслужб. URL: <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/2/view/1221> (дата звернення: 05.07.2020).
10. Dutsyk Diana Twilight of Russian Journalism. Propaganda-2014. URL: <https://ms.detector.media/articles/post/12343/2015-01-15-twilight-of-russian-journalism-propaganda-2014/> (дата звернення: 07.07.2020).
11. Бурковський П. Слабо управляемый хаос. URL: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/ru_zmi/slabo_ upravlyaemu_khaos/ (дата звернення: 01.07.2020).
12. Семушкин С. Как Украина рубит связи с Россией. URL: <https://www.crimea.kp.ru/daily/26696.7/3720137/> (дата звернення: 15.07.2020).
13. Протидія російській інформаційній агресії: спільні зусилля задля захисту демократії. Аналітичний звіт. Київ : Телекритика, 2015. 77 с. URL: https://issuu.com/mediasapiens5/docs/telekritika_analytics_2015_3189a68f08ce75/8?ff=true&e=16771330/12375326 (дата звернення: 15.07.2020).

NARRATIVES OF RUSSIAN PROPAGANDA IN UKRAINE**Khrystyna Yuskiv**

*Lviv Polytechnic National University,
Institute of Applied Mathematics and Basic Sciences,
Department of International Information
Stepana Bandera str., 12, 79013, Lviv, Ukraine*

Russian information warfare against Ukraine is multifaceted and can be interpreted in different ways. Russian information activities tend to be situational and flexible; every narrative is given an individual touch, all of its peculiarities is taking into account. There is no consistent model that can be used for interpreting contemporary Russian information warfare narratives. Instead of withholding information, Russia often floods the media with information, providing an overwhelming amount of information about a single event, cleverly combined with disinformation. These media campaigns stimulate strong emotions, promote a culture of fear and create panic. Each publication has its own specific journalistic style. Some publications hold restrained views and avoid emotions. Others incite hatred against the Ukrainian nation and describe the Ukrainians as puppets of the West, traitors, criminals, fascists, and extremists among others, but describe the separatists as ‘true patriots’, manipulate public opinion and political orientation of the population. The task of modern Russian propaganda against Ukraine is to discredit the Ukrainian government, its politics, economy and culture.

The article examines the narratives and methods of Russian propaganda in Ukraine. In particular, it is noted that the key narratives of Russian propaganda are: Ukraine is a failed state; Ukraine needs a regime change and the “third Maidan” will take place soon; Ukraine is reviving fascist or Nazi practices and is russophobic; the Ukrainian Army is a bunch of criminals; NATO soldiers are fighting on the on the side of the Ukrainian state; Russia has nothing to do with the “Ukrainian conflict” and the West is trying to destroy Ukraine. Russian media spread the Kremlin's propaganda messages and present it in a way that messages are consistent with propaganda. Methods of Russian propaganda focuses on emotions, enemy construction, biased approach to information, invention of theories that «explain» a given event without real empirical basis, “whataboutism” (approaches and arguments of the West are used against itself), etc.

Key words: propaganda, narratives, Ukraine, Russia, information war, mass media, narratives of Russian propaganda.